

O čem přemýšlí psycholog Jiří Hoskovec

Vzhledem k tomu, že pseudopsychologie se v Česku i na Slovensku v poslední dekádě značně rozšířila, je nutné se nad tímto vývojem zamyslet. Pseudopsychologická činnost, která se povrchně, resp. klamně podobá psychologické, může počínat od nízké profesionální úrovně a končit až vyloženým šarlatánstvím. Některé druhy pseudopsychologie mohou být neškodné a jsou určeny spíše pro zábavu, jiné však mohou škodit.

Jaký je vlastně rozdíl mezi psychologii a pseudopsychologií? Pokud se zaměříme na oblast poznání psychických dějů, lze v tradici popperovského přístupu konstatovat, že falzifikace (zamítnutí; znehodnocení; průkaz, že něco tak není, jak bylo tvrzeno) nebo ověřitelnost (průkaz, že něco tak je, jak bylo tvrzeno) jsou partikulárními kritérii psychologického poznání. Psychologii je možno podle tohoto přístupu rozdělit na dvě části: jednu, která se prezentuje ve falzifikovatelné nebo ověřitelné podobě, jako je např. Weber-Fechnerův zákon, a druhou, která se nepředstavuje ve falzifikovatelné nebo ověřitelné podobě, jako jsou například některé teorie psychoanalytické. To ovšem neznamená, že právě uvedené teorie jsou bez významu. V určitém smyslu jsou dokonce empirickými teoriemi, ale nemůžeme je falzifikovat ani ověřit. Je však možné, že se časem dostanou do skupiny první. Psychologie chápaná jako věda o poznání psychiky je pro nás vědou empirickou. Stále se musíme opírat o zkušenost a tu učinit falzifikovatelnou či ověřitelnou. V tom spočívá otevřenost

našeho poznávání. Psychologie musí také adekvátně využívat příbuzné a pomocné obory (např. statistiku). Neadekvátnost v těchto ohledech může způsobit klamně výsledky. V mnohé hlavě se snášejí nejrozmanitější nesourodé myšlenky. Je tomu tak asi proto, poněvadž určité myšlenky přísluší oborům, které nikdy nepřijdou do styku – např. nejpodivnější pověra v jednom oboru se střízlivostí v oboru druhém. Tak tomu bývá u lidí, kteří nechávají zaznívat od případu k případu různé myšlenkové registry, aniž se starají o organickou souvislost větších myšlenkových okruhů.

Proč pseudopsychologie přetrvává? Jedna odpověď je ta, že pseudopsycholog může přijít k pěknému zisku. Kdo by si nepřál stát se vlivnou osobností, nebo zlepšit podstatně své schopnosti, a to nějakým snadným způsobem? Další odpovědí je tendence přijmout nekriticky lichocení. To může vyhovovat hédonickému sklonu člověka. Jen velmi málo pseudopsychologů kritizuje klienta. Navíc se pseudopsychologové tváří, že mají důvěryhodný, seriózní a soustředěný zájem o klienta. Pseudopsychologie si připomíná a zveřejňuje hlavně úspěchy a mnohé neúspěchy se neuvádějí.

Některé pseudopsychologie mají mnoho vyznavačů, ačkoli postrádají demonstrovatelné ověření své hodnoty. Jsou založeny na víře, sugestibilitě a placebo efektu. Typickými příklady jsou astrologické, numerologické, frenologické a další sdružené postupy. Existují ovšem i jiné pseudopsychologické přístupy, např. užití hypnózy pro „výlety do minulých životů“, aniž by se zkoumaly

prekoncepce pokusných osob, jak si ty minulé životy vlastně představují. A co parapsychologie? Myslím, že parapsychické jevy se časem budou nazývat jinak, výstižněji, až lépe prozkoumáme a pochopíme jejich podstatu. Vzpomeňme dlouhé historie hypnózy, skryté pod tzv. animálním magnetismem.

K. Popper prvně formuloval svoje falzifikační kritérium ve snaze zpochybnit status marxismu a psychoanalýzy. Nechejme zde stranou marxismus, ale pokročme nyní dále v rozvaze o tzv. psychohistorickém přístupu, který je psychoanalyticky orientován.

Až dosud neexistuje jednotně přijímaná definice psychohistorie. Literatura, zabývající se touto otázkou, je sice již dosti rozsáhlá, ale značně různorodá.

Metodologie psychohistorie není propracovaná.

Pozorování, zachycená v životopisných denících či v jiných zprávách jsou většinou jen zlomkovitá, analýza je tudíž velmi obtížná. Přesto existují shody ve formulaci některých základních otázek. Obecně vzato se psychohistorie chápe jako „interdisciplinární“ společenskovední studium (historie, psychologie a politologie), využívající psychoanalytické přístupy.

Úloha psychohistorie spočívá ve vystopování motivů lidí v historii až k jejich psychoanalytickým zdrojům. Usiluje o pochopení, proč lidé jednali či jednají určitým způsobem. Psychohistorie je též považována za druh aplikované psychoanalýzy, která se snaží chápat, jak dalece „hlubinné motivace zasahovaly do historického, společenského, politického dění“. Je jisté, že

psychohistorie dává některé podněty k novým formám studia dějin. Evoluce ve vztazích mezi rodiči a dětmi může být důležitým pramenem historických změn a psychohistorie prosazuje takové studium.

Psychohistorické studium se také týká dětství historicky významných postav v souvislosti s dětstvím jejich současníků, zejména sourozenců. Pro pochopení dějin je podle psychohistorie důležitá i znalost dlouhodobých změn v povahových vlastnostech příslušníků jednotlivých společenských skupin, zejména národů. Takové změny se však dají jen odhadovat. K psychohistorickému studiu musíme být tedy kritičtí. Je třeba oddělovat opravdové hlubinné analýzy a bystré postřehy skutečných souvislostí od klamných spekulací. K tomu je ovšem zapotřebí spolehlivých podkladových údajů.

Tvořivý psycholog musí být nadán tvořivým rozumem. Musí být připraven k vymyšlení nových souvislostí, musí se snažit tyto souvislosti vystihnout. Tak se dojde k novým idejím, k novému pojetí, k novému výkladu skutečného dění. Ovšem, myslí-li vědecky, nesmí zůstat jen u toho. Všechny tyto výtvořiny musí být kriticky zkoumány. Jen to, co obstojí před vědeckou kritikou, bude možno považovat za vědecký výklad a pojetí. Vědecká psychologie požaduje právem kontrolované pozorování za přesně určených podmínek. Jen tak lze naše tvrzení spolehlivě zamítat či ověřovat.